

KONKLUSJONSRAPPORT

RANs studiebesøk om VRWE

6. og 7. mars 2023, Stockholm, Sverige

Den svenske tilnærming for å takle voldelig høyreekstremisme

Hovedresultater

Voldelig høyreekstremisme (VRWE – Violent Right-Wing Extremism) fortsetter å vokse som trussel i Europa og resten av verden. Et land som har mye erfaring med å håndtere forskjellige typer VRWE, er Sverige. I løpet av **RAN-deltagernes studiebesøk om VRWE** til Stockholm i Sverige, som fant sted 6. og 7. mars 2023, hadde 14 deltagere fra hele Europa muligheten til å få direkte innsikt i arbeidet til flere organisasjoner som er en del av Sveriges helhetlige tilnærming for å takle VRWE og tilknyttede problemer.

Deltagerne på møtet besto av en bred gruppe eksperter, inkludert lokale profesjonelle med bakgrunn i blant annet sosialarbeid, kampanjer for alternative skildringer, frigjøringsarbeid og fengselstjenester. Deltagerne lærte om Sveriges historie med VRWE og hvordan internasjonale og geopolitiske utviklinger har påvirket hvordan VRWE-miljøet er i Sverige. Den første dagen besøkte gruppen to organisasjoner: den statlige organisasjonen **Center mot våldsbejakande extremism** (CVE) og ungdomssenteret Fryshuset hvor **Exit**-programmet for Sverige er basert. Den andre dagen ble Sveriges historie med VRWE videre diskutert, samt forskjellige typer VRWE i forskjellige EU-land og til hvilken grad kunnskap fra Sverige kan brukes i deltagerens egne miljøer.

Her er noen av **nøkkelpunktene** som ble diskutert.

- Nasjonale statlige organisasjoner kan gi god støtte til lokale myndigheter ved å dele ekspertise og konkret støtte ved håndtering av (potensiell) radikaliserings. Lokale myndigheter drar nytte av å bruke nasjonale strukturer (for støtte) i stedet for å opprette sin egen tilnærming fra bunnen av.
- Vellykket frigjøringsarbeid er for det meste basert på å skape et tillitsfullt forhold med, og å bli en pålitelig budbringer for, klienten. Bare da er det mulig å oppmuntre en person bort fra et ekstremistisk miljø. Å få klientene ut av komfortområdet tar vanligvis tid og ressurser, men det er et sentralt steg i å skape endring.
- Både i Sverige og i andre europeiske land er diversifiseringen av VRWE-landskapet en stor utfordring. For ti år siden var VRWE-bevegelsene enkle å kjenne igjen, men i dag skaper høyreekstremister sin egen «buffet-ideologi» og/eller blir radikaliseret for det meste på nett hvor institusjoner ikke kan holde øye med dem. Dette gjør det mer og mer komplisert å takle problemet. Det er essensielt å bygge et robust borgersamfunn som kan motsette seg høyreekstreme skildringer i den offentlige sfære, for å kjempe mot en slik utvikling.
- Media har et ansvar for å vurdere om det de produserer som viser virksomheten til ekstremistiske grupper, kan påvirke sårbare personer negativt, og å justere arbeidet sitt med dette i tankene.
- Personvern og informasjonsdeling under håndtering av saker er utfordrende for mange av interessentene over hele Europa. Utvikling av effektive systemer for deltagerens arbeid er viktig for å akselerere forhindringen av og responsen til engasjement i voldelig ekstremisme. Info-hus ble diskutert som et eksempel på å samle sammen relevante interessenter for felles responser og tilnærminger.

- Deltagerne la vekt på likhetene og overlappingene med lignende felter (f.eks. diskriminering, hatefulle ytringer, kjønnsbasert vold) og satte ekstra fokus på hvor viktig det er å lære fra og bruke eksisterende systemer og tilnærminger når man takler VRWE.

Denne rapporten begynner med en kort historikk om (voldelige) høyreekstreme grupper i Sverige. Deretter forklares metodene til de to organisasjonene og plasseringene de har i den svenske nasjonale tilnærmingen, basert på presentasjonene gitt under studiebesøket. Sist kommer høydepunktene fra diskusjonen, samt en vei fremover.

En kort historikk om VRWE i Sverige

VRWE har en lang tradisjon i Sverige. Det første nazipartiet ble opprettet i 1924, og kort tid etter andre verdenskrig omorganiserte nyfascistiske og nynazistiske grupper seg i etterkrigstiden ⁽¹⁾.

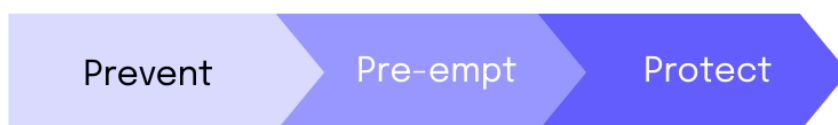
Dagens VRWE-landskap har for det meste tatt inspirasjon fra blant annet amerikanske nynazistiske grupper på 1980-tallet som fremmet lederløs motstand, dannelse av små celler og akselerasjonisme. Etter utviklingen av den voldelige og rasistiske skinhead-bevegelsen på 1980- og 1990-tallet, består moderne VRWE i Sverige av en blanding av organisasjoner, partier og løst organiserte grupper som varierer over tid, ofte splintret av interne konflikter og uenigheter. Det finnes grupper som etablerte politiske partier for å få politisk innflytelse, elitistiske organisasjoner med medlemskapstrukturer der potensielle medlemmer må bevise forpliktelsen til gruppen og ideologien (ofte med vold), og løst organiserte nettverksgrupper som fremmer ideene og strategien til akselerasjonisme. Den svenske nynazistbevegelsen er ansett som svært voldelig etter flere mord og voldelige handlinger ble begått av medlemmer av forskjellige nynazistiske grupper siden midten av 1990-tallet.

I løpet av de siste par årene har en rekke frittstående skoleangrep blitt gjennomført i Sverige der gjerningspersonene – som i mange andre land – har en blandet ideologi basert for det meste på konspirasjonsteorier inkludert VRWE.

Organisasjonene

Center mot våldsbejakande extremism (CVE-senteret)

Den svenske tilnærmingen for å takle VRWE (samt andre typer ekstremisme) er basert på tre pilarer:



For at en forbrytelse eller voldelig ekstremistisk handling skal ta sted må tre «krav» oppfylles: (1) det må være en motivert gjerningsperson, (2) det er en mangel på en egnet verge og (3) det må være et passende mål. Disse tre pilarene i Sveriges tilnærming takler henholdsvis disse tre aspektene: **Forhindre**-pilaren har som mål å fjerne gjerningspersonens mulige motivasjoner, og **Forebygge**-pilaren begrenser mulighetene for at voldelige handlinger kan finne sted. Til slutt prøver **Beskytte**-pilaren å beskytte potensielle målgrupper når de første to pilarene feiler. Arbeidet til CVE-senteret faller under første pilar – Forhindre – og jobber på nasjonalt nivå.

I følge CVE-senteret er følgende råd viktig når man oppretter en strategi for forhindring:

- Påse at deltagerne på lokalt nivå har ressursene, strukturene og kunnskapen til å oppdage og takle VRWE.

⁽¹⁾ Helené Lööv, Nazismen i Sverige 1924–1979. Ordfronts förlag.

- Hvis det finnes en nasjonal strategi, bør lokale myndigheter bruke den. Dette er enklere enn å skape egne tilnærminger lokalt eller å gå mot strømmen.

Strukturen til CVE-senteret

Mobilt støtteteam

Det mobile støtteteamet gir behovsbasert støtte til lokale myndigheter som kan mangle spesifikk kunnskap, ekspertise eller praktiske ferdigheter. Teamet er veldig variert, det består av eksperter fra politietaten, sosialarbeidere, religiøse ledere og så videre. Mangfoldet lar teamet tilby forskjellige typer støtte på lokalt nivå.

Etter de første tilbakekommerne – som kom tilbake fra IS-kontrollerte områder – ankom Sverige, ble det betydelige endringer i støtten som CVE-senteret gir lokale myndigheter. De bevegde seg fra teoretisk opplæring til en mer praktisk og skreddersydd tilnærming. Dette har på lignende måte påvirket støtten som gis til VRWE-problemer på lokalt nivå. CVE-senteret har som spesifikt mål å gi støtte, men avgjørelsene om (potensielt) radikaliserte personer og voldelige ekstremistiske gjerningspersoner kan motta spesifikk støtte – jobbrelatert, økonomisk, utdanningsmessig – avgjøres av de påvirkede lokale myndighetene. Graden av støtte som disse personene kan motta, varierer derfor fra kommune til kommune.

Kunnskapsteam

Dette teamet fokuserer på forskning og innsamling av kunnskap og innsikt i nåværende utvikling knyttet til (høyre-) ekstremisme i Sverige, og det består av eksperter og forskere innen disse områdene.

I tillegg utvikler kunnskapsteamet et verktøy for å evaluere arbeidet til CVE-senteret. Evalueringen gjøres mer utfordrende av det faktum at voldelige ekstremistgrupper og individer de siste par årene har stadig forandret seg, noe som gjør det vanskeligere å holde seg oppdatert på utviklingen og å skreddersy tiltak.

Utdanningsteam

Utdanningsteamet har som mål å videreformidle ekspertisen samlet inn av kunnskapsteamet, ved å organisere seminarer, nettseminarer, podkaster og lignende for personer som håndterer VRWE og radikalisering. Denne utdanningsinnsatsen er rettet mot, blant annet, politietaten, lokale myndigheter og ikke-statlige organisasjoner.

I følge CVE-senteret mangler ofte lokale myndigheter ekspertisen og ressursene som trengs for å oppdage og takle potensielt radikaliserende personer i samfunnet, spesielt i små kommuner. For å motarbeide dette har utdanningsteamet utviklet et vurderingsverktøy som kan hjelpe førstelinjearbeidere, som lærere, med bedre å vurdere problemer med personer de bekymrer seg om. Dette hjelper dem med å skrive mer grundige «bekymringsrapporter» når de indikerer at en person kan trenge støtte.

Samarbeidsteam

Til slutt muliggjør og koordinerer samarbeidsteamet nettverket av (statlige og ikke-statlige) organisasjoner som jobber innen forebygging av voldelig ekstremisme. CVE-senteret har ikke sin egen lokale drift, men er i nær kontakt med kommuner og organisasjoner på lokalt nivå.

Exit-programmet for Sverige (Fryshuset)

Inngrepene fra Exit-programmet for Sverige – som er huset i ungdomssenteret Fryshuset i Stockholm – har som mål å frigjøre personer fra, blant annet, ekstremistiske miljøer. Frigjøringsarbeidere jobber med klienter individuelt og skreddersyr tilnærmingen til hver persons behov. En intervensjon kan ta et par uker, et år, halvannet år eller flere år avhengig av hvor komplisert saken er. Når en klient har et godt støttenettverk – noe som vanligvis er tilfelle med yngre individer – kan et par økter være nok.

Selv om detaljene varierer fra sak til sak, er Exit-programmets intervensjoner basert på en tilnærming på fem trinn som veileder frigjøringsarbeideren under jobben med klienten. Selv om det ikke er umulig, er spesielt de tre første fasene vanskelige å etablere når kontakten bare tar sted på nett, så disse fasene tar helst sted ansikt til ansikt.

Analyse

I denne fasen har frigjøringsarbeideren som mål å samle inn så mye informasjon som mulig. Da klienter noen ganger prøver å manipulere denne delen av prosessen – ved for eksempel å antyde at de var mer viktige i gruppen enn de egentlig var – anbefales det ikke å bruke spørreundersøkelser, men å samle inn informasjonen gjennom samtaler. I tillegg bør det ikke være én samtale der målet er å samle inn informasjon. Det er bedre å skape sosiale muligheter der spørsmål og deling av informasjon kommer naturlig. Til slutt er det essensielt å være oppmerksom på at klienter kan instinktivt svare på en måte som de har blitt opplært til. Dette betyr ikke at de ikke ønsker å hjelpe, men at det tar tid å kvitte seg med enkelte adferder.

Informasjonen som samles inn, kan deles inn i tre kategorier:

- **Harde fakta** – for eksempel hvor mange søsken en person har, hvor gammel vedkommende er, hvilket utdanningsnivå personen har, hvordan jobbhistorikken ser ut, og så videre.
- **Myke fakta** – disse inkluderer sosiale og følelsesmessige evner, vurdering om personen har problemer med mental helse, hvor voldelig vedkommende er, og så videre. Hvis frigjøringsarbeideren mistenker at klienten er en fare for seg selv eller andre, blir profesjonelle innen medisin eller mental helse kalt inn for å hjelpe.
- **«X»-faktorer** – det varierer til hvilken grad hver person ønsker å frigjøre seg, men alle personene har en historie om hvordan de endte opp i en ekstremistisk gruppe og hvorfor de nå ønsker å frigjøre seg. Dette hjelper frigjøringsarbeideren med å avgjøre om EXIT er riktig sted for dem (for øyeblikket) og hvor realistiske målene deres er basert på historikk og situasjonen de befinner seg i nå. Hvis klienten har narkotika- eller alkoholproblemer, må vedkommende kanskje til avrusing for å kunne delta i EXIT-programmet, avhengig av alvorlighetsgraden.

Pålitelig budbærer

Ekstremistiske personer kommer ikke til å bli påvirket til å frigjøre seg av en person de ikke anser som pålitelig. Klientene må stole på at frigjøringsarbeiderne kan forstå dem. Når det er vanskelig å bli en pålitelig budbærer, er det mulig å bruke noen andre som «bro», noen som ansees som pålitelig av klienten og som støtter frigjøringsarbeideren. Dette kan endre klientens syn på frigjøringsarbeideren.

Et variert team av frigjøringsarbeidere er essensielt når man ønsker å tilby pålitelige budbringere, dette gjør det enklere å finne den mest egnede personen for klienten.

Det er mulig å bruke tidligere klienter som frigjøringsarbeidere. I mange tilfeller kan tidligere klienter raskt bli sett som pålitelige budbringere, fordi de har lignende erfaringer i ekstremistiske miljøer som klienten. Men bare et veldig begrenset antall av tidligere klienter er egnet til frigjøringsarbeid. Organisasjonen må sikre at en person faktisk er avradikalisert før den arbeider med vedkommende. Og selv da kan tidligere klienter tilbakefalle, for eksempel hvis vedkommende jobber med for mange klienter som vedkommende identifiserer seg med, eller hvis vedkommende møter en klient med en historie som påvirker et traume hos vedkommende. I tillegg kan tidligere klienter i sine tidligere ekstremistiske roller bli ansett som rollemodeller, spesielt av yngre klienter, og kan videre radikalisere klienten. Derfor er det viktig å være forsiktig når man jobber med tidligere klienter.

Allianse

I denne fasen bygger frigjøringsarbeideren et tillitsfull forhold med klienten. De finner ting de har felles som ikke er knyttet til klientens tidligere ekstremistiske liv. Tillit skapes ved å oppleve ting sammen, helst via aktiviteter som camping, lunsj ved restaurant eller en tur på treningsstudio sammen. En aktivitet som klienten er komfortabel med. På dette trinnet er funksjonell reintegrering og løsning av praktiske problemer *sammen med*, ikke bare *for* klienten, viktig for å muliggjøre endringen og skape tillit og en samarbeidsallianse. Å ha det grunnleggende i livet i orden – et hjem, en jobb osv. – er en god grunnmur for å bygge et nytt liv og flytte bort fra ekstremistiske miljøer.

Til å begynne med er det viktig å bare gjøre aktiviteter som klienten er komfortabel med, og senere er det viktig å utfordre klienten til å bevege seg utenfor komfortområdet sitt. Frigjøringsarbeiderne kan være et eksempel på dette ved å gjøre ting de seg ikke føler seg komfortable med og dele opplevelsene av ubehaget sitt med klienten.

Ærlighet er essensielt der tillit skal bygges. Det finnes måter å manipulere byggingen av allianser, som ved å skape friksjon og deretter løse problemet og dermed skape et sterkere bånd. Med dette kommer med risiko: Hvis klienten oppdager at situasjonen var tvunget frem, kan det bli enda mer komplisert å gjenopprette tilliten, hvis det i det hele tatt er mulig. Derfor skal tillit bygges på ekte støtte og et autentisk ønske om å skape endring.

Når det gjelder å bygge allianse, finnes det en risiko der når man jobber med tidligere klienter. Et fellesskap mellom klienten og frigjøringsarbeideren kan lett finnes i opplevelsen av å høre til en ekstremistisk gruppe. Men dette er den verden som man ønsker at klienten skal bevege seg bort fra. Dette betyr ikke at arbeid med tidligere klienter er umulig, men frigjøringsarbeidere som selv har en ekstremistisk fortid, må være oppmerksomme på dette og ikke bli fanget opp av å dele «krigshistorier» og sammenligne tidligere liv med klientene for å bygge tillit.

Normalisere avradikaliserende adferd

På dette trinnet hjelper frigjøringsarbeideren klienten med å innse hvordan det er å forlate et ekstremistisk miljø og hvordan å oppføre seg i og delta i et vanlig samfunn. Jo lenger en person har vært del av en ekstremistisk gruppe, desto flere innlærte adferder har vedkommende som var passende i dette miljøet, men som ikke fungerer når man skal samhandle i et nytt miljø og skape en ny sosial identitet. Frigjøringsarbeideren hjelper klienten med å bli klar over disse upassende adferdene og bytte dem ut med adferd som er mer akseptabel. Klienter kan kanskje også måtte lære adferder som kompenserer for hvordan de blir oppfattet av andre, spesielt hvis de fremdeles kler seg på en bestemt måte som er knyttet til bestemte voldelige eller ekstremistiske grupper eller hvis de har mange eller spesifikke tatoveringer, må adferden gjøre det tydelig at klienten ikke mener noe vondt.

Innflytelse

På dette siste trinnet kan frigjøringsarbeideren begynne å gi klienten råd om hva man skal og ikke skal gjøre, og å påvirke enkelte avgjørelser. Dette kan for eksempel være knyttet til å avslutte et vennskap eller forhold som påvirker klientens fremgang på en negativ måte. Det er ofte overlapping mellom forrige trinn og dette siste trinnet.

Dette og forrige trinn kan ikke oppnås uten å **sikre at et tillitsfullt forhold** blir bygd og at klienten anser frigjøringsarbeideren som en pålitelig budbringer. Uten dette blir det mer vanskelig, om ikke umulig, å oppfordre klienten til å bevege seg bort fra det ekstremistiske miljøet og å gi klienten råd om hvordan oppføre seg. I tillegg er ikke den overnevnte prosessen lineær. Fase 1 til 3 må etableres før man kan bevege seg til fase 4 og 5, men i løpet av prosessen kan det være nødvendig å samle inn ekstra informasjon, gjenopprette tillit og gjenvinne pålitelighet i klientens øyne. Dette kan være tilfelle når store hendelser skjer eller hvis det ser ut til ikke å være mulig å bevege klienten bort fra det ekstremistiske miljøet. Dette siste eksempelet kan bety at frigjøringsarbeideren gikk glipp av essensiell informasjon i fase 1 eller at forholdet mellom frigjøringsarbeideren og klienten ikke var så stødig som det først så ut.

Høydepunkter fra diskusjonen

Knyttet til innsikten samlet inn fra organisasjonenes presentasjoner, diskuterte deltagerne manifestasjonen av VRWE i sine egne land, bekymringsverdige utviklinger de flagger, og hull de ser i sine egne lands takling av problemet. Nedenfor er noen nøkkelpunkter som ble diskutert.

- Rollen til (for det meste tradisjonell) media ble diskutert i detalj. Deltagere fra forskjellige medlemsland nevnte medieproduksjoner, skapt av tradisjonell media, som de mener kan påvirke sårbare personer på en negativ måte. På den ene side ønsker media å dele informasjon om et bredt spekter av emner, men på den annen side kan slike medieproduksjoner hjelpe med å promotere ekstremistiske grupper. Eksempler som ble delt:

- «Ons Moederland» (Vårt moderland) er en nederlandsk dokumentar om Constant Kusters, lederen av den høyreekstremistiske gruppen *Nederlandse Volks-Unie* («nederlandse folkeforbund»). Dokumentaren viser – blant annet – Kusters som en dedikert far. Dette kan gjøre seerne mer åpne til ideene hans eller gi seerne et eksempel på hvordan bringe opp barn i et ekstremistisk miljø.
- «Generation Hate» er en undersøkelsesserie fra Al Jazeera om den franske *Génération Identitaire* (Generasjon Identitet) hvor en reporter infiltrerer den ekstremistiske gruppen. Serien viser hvordan medlemmer av gruppen angriper muslimer og arabere samt infiltrerer et fransk politisk parti.

Deltagerne var enige i at myndighetene har en ansvar om å gjøre medieselskaper – og spesielt når det gjelder statlig media – oppmerksomme på hvordan slike meldinger kan støtte spredningen av ekstremistisk ideologi.

- I flere av medlemslandene misbruker høyreekstreme bevegelser landets uavhengighetsdag for å spre skildringene sine:
 - I Finland presenteres «uavhengighetsmarsjer» på 6. desember til befolkningen som en feiring av uavhengighetsdagen, men de ekskluderer aktivt «ikke-finner». Under tidligere arrangementer måtte politiet fjerne høyreekstreme symboler, blant andre fra Nordic Resistance Movement, som er forbudt i Finland.
 - I Polen har også høyreekstreme grupper tatt over feiringer av uavhengighetsdagen. Festivitene presenteres som sammenkomster «for hele familien», men i realiteten er det høyreekstreme ideer som fremmes, og medlemmer av andre europeiske høyreekstreme grupper inviteres til å bli med på feiringen.

Det ble flagget at mange land ikke ser ut til å vite hvordan man svarer på overtagelsen av disse nasjonalt viktige dagene, spesielt siden mange av de ekstremistiske gruppene vet hvordan de skal holde seg akkurat innenfor loven når de organiserer slike demonstrasjoner.

- Som i Sverige er det mange EU-medlemsland som sliter med hvordan VRWE-landskapet har utviklet seg i de siste årene. Mangfoldet av ideologier og sammenblandingen hos dem som skaper sin egen «buffet-ideologi» gjør det mer og mer komplisert å takle problemet. I tillegg skaper normaliseringen av høyreekstreme skildringer i offentlige og politiske arenaer enda flere utfordringer. Det som ansees som «normalt», flyttes dermed mot høyre og skaper en yngleplass hos befolkningen for mer og mer aksept av ekstremistiske holdninger. En essensiell tilnærming for å motarbeide denne normaliseringen av høyrevridde skildringer, er å investere i å skape et sunt sivilt samfunn. Et eksempel er det tyske «Live Democracy!»-programmet som «muliggjør prosjekter over hele Tyskland som utvikler og prøver nye ideer og innovative tilnærminger i fremming av demokrati, forming av mangfold og forhindring av ekstremisme» ⁽²⁾.
- SMART-hubber – «[Stakeholder Multisectoral Anti-Radicalisation Teams](#)» er en del av det EU-finansierte prosjektet INDEED ⁽³⁾ som har som mål å utvikle og styrke evaluering innen forhindring og motvirkning av voldelig ekstremisme («P/CVE» – «Preventing and Countering Violent Extremism») og avradikalisering i Europa. SMART-hubbene samler aktivt sammen forskjellige interessenter som førstelinjetjenester, makthavere og representanter fra utdanning og den akademiske verden som er involverte i å skape, planlegge, implementere og evaluere P/CVE og avradikalisering initiativer som retningslinjer og strategier, langsiktige programmer, korttidsinitiativer og intervensjoner på ad hoc-basis. SMART-hubbene kommer til å bli etablert i de 15 landene representert i INDEED-gruppen over hele Europa for å diskutere, utvikle og spre evalueringskulturen i P/CVE- og avradikaliseringfeltene.

⁽²⁾ Se: <https://www.demokratie-leben.de/en/programme>

⁽³⁾ Se: <https://www.indeedproject.eu/>

Oppfølging

Basert på diskusjonen om rollen til (tradisjonell) media, ble spørsmålet stilt om til hvilken grad dokumentarer og rapporter som viser virksomheten til ekstremistiske grupper, kan påvirke sårbare personer. Det anbefales et oppfølgingsmøte for å diskutere problemet med representanter fra media, med mål om å skape retningslinjer om hvordan takle slike emner.

Innsikt inn i et lands tilnærming for å takle et bestemt problem, som VRWE, ble ansett som svært relevant av deltagerne og andre interessenter som deltok i studiebesøket. Dette er spesielt tilfellet for tilnærmingen til VRWE da dette ikke anses som et alvorlig problem i alle EUs medlemsland. Det kan derfor være nyttig å organisere flere studiebesøk for førstelinjearbeider rundt dette emne, til Sverige eller også til andre EU-land. Deltagerne la vekt på hvor viktig det er med opplæring om, å skape bevissthet rundt og deling av praksiser knyttet til dagens dynamiske VRWE-bevegelse som stadig er i endring. Så i tillegg til studiebesøk, bør RAN fortsette å legge fokus på VRWE i rapporter og andre typer aktiviteter.

Videre lesing

- RANs Konklusjonsrapport, 2021: [New offender types & appropriate measures of Exit work](#) (Nye typer gjerningspersoner samt passende tiltak innen frigjøringsarbeid)
- RANs Spesialistrapport, 2021: [National hubs supporting local actors in P/CVE – practitioners' insights](#) (Nasjonale hubber støtter lokale aktører innen P/CVE – innsikt fra deltagere)
- RANs Spesialistrapport, 2022: [The role of civil society organisations in exit work](#) (Rollen til organisasjoner i det borgerlige samfunn når det gjelder frigjøringsarbeid)
- INDEED EU-prosjektets SMART-hubber – [introduksjonsvideo](#)
- RAN, 2019: [Factbook – Far-right extremism](#) (Faktabok – høyreekstremisme)
- RANs søkelys, 2020: [Violent right-wing extremism in focus](#) (Voldelig høyreekstremisme i fokus)
- RANs Konklusjonsrapport, 2021: [Digital EU-USA study visit](#) (Digitalt EU-USA-studiebesøk)
- RAN FC&Ss Konklusjonsrapport, 2021: [Violent right-wing extremism in communities](#) (Voldelig høyreekstremisme i forskjellige samfunn)